

Posudek vzdělávacího DVD Obrazy války

Připravované DVD považuji za velmi vhodný didaktický příspěvek ke vzdělávání o moderních českých (československých) dějinách, přičemž bych zejména vyzvedl, že svou strukturou a tématy poskytuje velmi vhodné rozšíření, ne-li protiváhu, tradičnějším výkladům založeným zejména na výkladu o pronásledování Čechů a o českém (československém) odboji. Pedagogům, kteří chtějí otvírat jiné otázky života za války, každodennosti a složitých rozhodnutí v době okupace, DVD dává k dispozici množství dobře použitelného materiálu. Obecně považuji ukázky z vybraných filmů z hlediska rozsahu a volby epizod za vhodně vybrané (zde několik marginálních poznámek: v některých případech jsem měl problémy se zvukem /Transport z ráje/, některé ukázky měly špatnou obrazovou kvalitu /např. Musíme si pomáhat/ a v některých případech mi přišlo, že by konec bylo možné citlivěji ustříhnout).

Oceňuji také kritický přístup k médiu filmu a filmové reprezentace událostí – a to jako způsob, jak rozvinout diskusi o obrazech a narrativech druhé světové války a okupace, stejně jako příspěvek k velmi potřebné mediální výchově. Přesto se domnívám, že DVD by prospěl krátký úvod o propagandistickém filmu jako fenoménu 20. století a o reflexi druhé světové války v československé poválečné kinematografii. (A případně o kinematografii o holocaustu a jejím vlivu na recepci holocaustu jako takovou – tj. zde by bylo možné uchopit film jako fenomén, který svým zaměřením na civilněji pojaté příběhy lidí, byť třeba i typizované či stereotypní, umožňuje otvírat témata, které je mnohem obtížnější zasazovat do národních příběhů.) Nechápu zde dějiny propagandy či filmu jako výukový cíl sám o sobě, ale jako prostředek, jak pomoci učitelům i studentům s analýzou filmových ukázek a jejich recepčních rámců. Nejsem si jistý, zda pedagogové jsou schopni filmy, z nichž jsou tyto ukázky vybrány, zasadit do patřičného kontextu. Rozumím sice tomu, že DVD si klade jiné cíle a že nejde o výklad dějin československé kinematografie, přesto si ale myslím, že by z hlediska mediální výchovy alespoň základní zařazení podporovalo jeho didaktické cíle.

Z hlediska formátu doprovodných textů si kladu otázku, zda by nebylo v některých případech lepší méně vysvětlovat obsah filmových ukázek (nebo doprovodných dokumentů) a ponechat více prostoru interpretaci. Také bych doporučil explicitněji podpořit práci s a porovnání dokumentů napříč jednotlivými kapitolami.

Celkově považuji rozdělení na reprezentaci událostí, které dává prostor pro konfrontaci otevřeně propagandistických a pozdějších filmů a které umožňují téma navázat na tradičnější výklady českých dějin, a na de facto antropologicky definované, obecnější, tématické okruhy za vhodný přístup. Domnívám se, že by bylo ale vhodné některé z nich ještě promyslet a případně jejich volbu pevněji vyargumentovat. U kapitoly Hrdinství si kladu otázku, zda by nebylo užitečné v úvodním textu explicitně vysvětlit, proč a jak je tato kategorie použita namísto a jako širší pojem pro tradiční téma odboje. Jde mi zejména o to, že v jednotlivých textech k dokumentům se již s pojmem odboj

explicitně pracuje, a proto by bylo dobré jej ve vztahu k hrdinství ukotvit již v úvodu. U kapitoly o Mnichovské dohodě bych ještě považoval za vhodné buď v úvodu nebo u relevantních ukázek vysvětlit, že byly natáčeny/promítány v kontextu nuceného vysídlení československých Němců a že zároveň slouží jako jeho legitimizační strategie.

Doporučil bych zvážit formu integrace tématu holocaustu. Za velmi správnou považuji značnou pozornost, kterou tomuto tématu DVD věnuje – ta ostatně také odpovídá významu tohoto fenoménu v české a československé kinematografii. Ovšem i v úvodu k Obrazům je uvedeno, že kapitola o holocaustu svým způsobem ze struktury DVD vystupuje a lze ji zařadit někde mezi události a obrazy. Kladu si otázku, nakolik je zvláštní kapitola o holocaustu mezi jinak tématicky a obecněji uchopenými Obrazy nezbytná. Navíc toto uspořádání vede k tomu, že téma koncentračních táborů je podřízeno holocaustu – paradoxně by to mohlo vést k opačnému extrému, než na jaký jsme byli zvyklí ve starších učebnicích. Co nejužší integraci témat antisemitismu a holocaustu do výkladu českých dějin, nikoli do zvláštní oddělené kategorie, dlouhodobě považuji za nejlepší způsob, jak ji relevantním způsobem zařadit do výuky moderních dějin. Posuzované DVD jde tomuto cíli v mnoha ohledech vstříc, a nabízí se proto otázka, zda samostatnou kapitolu Holocaust nezměnit v kapitolu o konkrétním tématu a zbývající materiály naopak přiřadit ostatním tématickým kapitolám. Z více možných řešení by se nabízelo v ní zdůraznit fenomén rozhodování (například v situacích, kdy se historičtí/filmoví aktéři rozhodují mezi dvěma volbami ve složitých životních situacích, v konfrontaci s „velkými“ dějinami). Téma koncentračních táborů by podle mě bylo možné spojit s fenoménem transportu, jako dvou mechanismů manipulace, přesunů a pronásledování různých skupin obyvatel; téma antisemitismu by – přinejmenším v pojetí aplikovaném na DVD – bylo možné přiřadit ke kapitole My a oni.

Považoval bych také za vhodné výraznějším způsobem zdůraznit reprezentaci stigmatizace a pronásledování Romů, respektive její absenci. Domnívám se, že prostřednictvím jediného dokumentu není toto téma dostatečně zastoupeno. S ohledem na potřebu začlenění romských dějin a dějin „anticiganismu“ do výuky bych se proto velmi přimlouval za jeho posílení.

Nelze než souhlasit se snahou o vyvážení zejména v poslední době velmi rozšířené emocionální podoby filmové reprezentace holocaustu. Nicméně se domnívám, že volba technologické a byrokratické podoby holocaustu nepřiměřeně zdůrazňuje jednu konkrétní a navíc poměrně zastaralou interpretaci. Ta byla typická zejména v bezprostředně poválečném období – stačí zmínit například označení Osvětimi jako „továrny na smrt“ (Kulka/Kraus) nebo pojetí holocaustu byrokratického, navíc zeshora rozhodnutého, procesu (viz například Hilberg). Tyto pohledy byly pozdější historiografií výrazně modifikovány a rozšířeny, ať již jde o teze tzv. funkcionalistů, nebo větší zájem o roli jednotlivých aktérů, jejich možnosti, představy a rozhodování. Zároveň je vhodné tyto teze podrobit kritické analýze jako ranou formu myšlení o povaze totalitních režimů a pronásledování v nich (viz H. Arendt, či třeba z českých přeživších H. G. Adler). Domnívám se, že Baumanova interpretace holocaustu si zaslouží použít, ale bylo by vhodné ji vyvážit jinými pohledy

na příčiny a charakter holocaustu. Jako jediná poskytnutá ucelená interpretace dokument vyznívá spíše normativně a méně jako podnět ke kritickému zhodnocení dotyčných filmových ukázek.

K textům týkajících se holocaustu mám řadu jednotlivých připomínek a návrhů, jež poskytnu zvlášť vepsané v jednotlivých souborech. Obecně jsem měl dojem (který snad nepramení pouze z mé specializace), že právě tyto texty byly méně promyšlené a více náchylné na nepřesnosti než ty k dalším tématům.

U jednotlivých textů na více místech navrhuji také pro získání doplňujících informací a rozšíření nabídky dokumentů odkazovat na materiály z nové publikace projektu *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století*, která je téměř celá přístupná online (www.nasinebocizi.cz). Domnívám se, že takové navázání by bylo ku prospěchu obou projektů. V této souvislosti upozorňuji také na výstavu o filmování v Terezíně, kterou v současnosti vystavuje Židovské muzeum v Praze ve spolupráci s Národním filmovým archivem a která je místo katalogu doprovázena DVD. Myslím, že by stálo za zvážení, zda je není možné využít k dalšímu rozšíření témat, na něž je zaměřeno posuzované DVD.

Doporučil bych dále sjednotit psaní velkého či malého písmene ve slově Židé/židé a také zdůraznit odstup od „jazyka Třetí říše“ prostřednictvím uvozovek, viz pojmy „árijsí“, „Říše“, „konečné řešení“, „Křišťálová noc“, židovská „samospráva“ (v Terezíně) a snad i další.

Přes všechny tyto návrhy bych rád zdůraznil, že DVD považuji za velmi dobře použitelný, ve svém celku dobře promyšlený a přínosný vzdělávací materiál.

Michal Frankl

